

Глигор М. Самарџић

Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица - Србија

e-mail: gligorijas@yahoo.com

БИЉЕШКЕ О СЛОБОДИ ИСПОВИЈЕДАЊА ХРИШЋАНСКЕ ВЈЕРЕ У ГОРЊОЈ МЕЗИЈИ¹

(један примјер с краја III и из прве половине IV вијека)

Апстракт: У раду се презентују подаци о слободи (грч. ἐλευθερία; лат. libertas) исповиједања хришћанске вјере у Горњој Мезији. У њему се наводи да се између бројних религија, у којима су људи тражили спасење и ослобађање из својих овозвјетовних невоља, као изразита религија спаса појављује хришћанство. У другој половини XX вијека приликом истраживања у кориту ријеке Лаб у атару села Главник (Косово и Метохија), на локалитету Пољанице (претпоставља се као римска путна станица Vindenis), на имању Имера Исљамија, откривена је већа, репрезентативна грађевина с краја III и почетка IV вијека. Истражена је површина од 204 м² и откривено неколико просторија веће грађевине. У њима су пронађени фрагменти фресака и мозаика на којима су се очувале симболичне представе под којима се крију симболи до тада још непризнатог хришћанства. Откривени мозаици и фрагменти фресака се датирају у крај III и почетка IV вијека, временски прије званичног признавања хришћанства или непосредно по објављивању Миланског едикта 313. године. Нађени су остаци римског насеља и некрополе, на којој је откривено укупно 169 гробова, од чега 132 припада инхумираним, а 37 спаљеним покојницима. Истраживања у кориту ријеке Лаб у атару села Главник, на локалитету Пољанице, указују да се хришћанство рано учвршћује, што упућује на јак утицај Истока и слободу његовог исповиједања на овом подручју.

Кључне ријечи: слобода, хришћанство, мозаици, Горња Мезија, Главник, Пољанице, Vindenis, корито ријеке Лаб, Косово и Метохија.

У раду се наводи да се између бројних религија, у којима су људи тражили спасење и ослобађање из својих овозвјетовних невоља, као изразита религија спаса појављује хришћанство. У раду проучавамо друштво које почиње да исповиједа једну од монотеистичких религија када, највјероватније, још званично преовлађује паганизам.²

Међу бројним мистичним религијама, људи су тражили спасење и ослобађање из својих овоземаљских невоља (култ Изиде, Сунца и Митре), а као изразита вјероисповијест спаса, у том духовном развоју, појављује и учвршћује се хришћанство. Настало и развило се у I вијеку н.е. у Палестини на учењу Назарећанина Исуса (називан Учителем, Пророком, Сином Божјим, Господом, Божјом ријечи, Месијом, али највише Христом).³

1 Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта III 47023, *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

2 Eusebius 1988, VIII 17; X 5; Лактанције 2011, XXXIV; XLVIII; Bleicken 1990, 277; Сајловић 2011, 87–178.

3 Bleicken 1990, 277.

За оправдање своје вјере навело је хришћанске учитеље и догматике да своме учењу дају основицу помоћу грчке филозофије. Повезивање хришћанског учења са грчким духом утемељило је снагу хришћанске вјере.⁴ Док је хришћанство филозофији донијело слободу, као општу категорију заједничку свим људима свијета. Филозофи су сматрали да је ропство у хришћанству немогуће, јер се човјек према својој општој природи види у Богу и да је сваки појединац предмет милости божије, јер Бог хоће да сви људи буду успјешни. Тако је слобода у држави потврђена религијом.⁵ У почетку, хришћанска религија се држала даље од државе да би постепено прерасла у доминантну политичку силу. Учвршћивањем Константина I Великог (306–337), његове династије и објављивањем Миланског едикта 313. године (службено је означен крај вјерских прогона у Римском царству), осигурана је надмоћ хришћанстава над паганском вјером, која је још имала своја упоришта (нарочито у граду Риму). Да би под царем Теодосијем I (379–395), хришћанство признато службеном државном религијом.⁶

Римљани су двадесетих година I вијека н. е., након готово два вијека ратовања са племенима средњег Балкана – Дарданцима, Скордисцима и Мезима – припојили Царству територију између сјеверне границе провинције Македоније и Дунава, придружили је провинцији Мезији, и данашња област Косова и Метохије нашла се у границама римске државе. Послије подјеле Мезије на двије провинције у првим годинама Домицијанове владавине (81–96), Косово и Метохија су припали Горњој Мезији, чинећи њен југозападни дио, који се на западу граничио са провинцијом Далмацијом, а на југу са Македонијом.⁷

Римска освајања и владавина оставили су и на овом простору знатне количине римских остатака, тако да епиграфски споменици и разноврсни археолошки налази – уз писане историјске изворе – донекле освјетљавају ове токове на простору данашњег Косова и Метохије.⁸

Интересовање за археолошке остатке на подручју Косова и Метохије јавило се у XIX вијеку.⁹ Средином овог вијека почиње да се истражује античка историја Косова и Метохије и то на основу описа путописаца који су пролазили кроз ову област, док у наредном вијеку почињу студиознија истраживања и објављивања података у вези са античком прошлости. Како пронађена и обрађена материјална грађа представља један од основа за изучавање најстаријих и старијих историјских периода, тако и разноврсна археолошка грађа, са епиграфским споменицима и наративним изворима, доприноси

4 Bleicken 1990, 278–279; Hegel 2006, 381–383.

5 Hegel 2006, 381–383.

6 Eusebius 1988, VIII 17; X 5; Лактанције 2011, XXXIV; XLVIII; Поповић 1997, 179–183; Сајловић 2011, 87–178; Атанасије 2013, 51–74.

7 Папазоглу 1988, 163–164.

8 Polyb. II, 6, 4; Strab. VII 316; Liv. XXXI 28, 1–3; Dio. XXXVIII 10, 1–2; LI 23, 2; Zippel 1877, 157–162; IMS IV 66–140; IMS VI 49–184; Бошковић 1928, 269–272; Вулић 1931, 42–44, 53, 77, 89, 112, 133, 192; Вулић 1933, 63–76; Вулић 1933, 51, 61; Čerškov 1957, 65–86; Čerškov 1959/60, 371–379; Папазоглу 1964, 49–75; Mirković 1968, 21–36; Papazoglu 1969, 399–406; Čerškov 1969, 38–40; Dušanić 1977, 163–179; Паровић-Пешикан 1982, 57–74; Паровић-Пешикан 1985, 82–87; Fidanovski 1985, 100–102; Fidanovski 1986, 47–48; Паровић-Пешикан 1987, 136–142; Папазоглу 1988, 145–173; Паровић-Пешикан 1989, 45–51; Коваљев 1989/90, 87–92; Dušanić 1995, 27–34; Милин 2002, 163–174; Dušanić 2004, 5–32; Самарџић 2006, 9–19; Petrović, 2007, 12–23; Томовић, 2007, 47–59; Fidanovski, 2007, 95–118; Petrović, 2008, 367–374; Самарџић 2007, 31–39; Самарџић 2008, 9–17; Samardžić 2012, 651–672; Самарџић 2015, 69–77.

9 Giljferding 1859; Jireček 1879; Evans 1885; Kanitz 1892; Јастребов 1904; Mollinary 1914.

бољем и потпунијем сагледавању античке историје Косова и Метохије. Тако, ограничен број истраживања надокнађује релативно велики број случајних налаза.¹⁰

У раду проучавамо слободу друштва које почиње да исповиједа једну од монотеистичких религија у Горњој Мезији (Косово и Метохија) када још званично преовлађује паганизам. Наиме, у атару села Главник, на локалитету Пољанице, оивиченом новим и старим коритом ријеке Лаб, нађени су остаци римског насеља и некрополе на којој је откривено укупно 169 гробова, од чега 132 припада инхумираним, а 37 спаљеним покојницима. У почетку, тј. током III вијека сахрањивање је обављано искључиво спаљивањем покојника, а од IV вијека паралелно са спаљивањем отпочиње и инхумирање покојника. Међутим, негдје у првој половини IV вијека ритуал спаљивања се потпуно одбацује и прелази се на инхумацију која се користи до последњих дана употребе некрополе. На основу покретног археолошког материјала (сл. 3) (керамичке посуде, стакло, ексери, накит, новац), сматра се да је овдје сахрањивање обављано од почетка III до друге половине VI вијека.¹¹

Историјски извори наводе да се на траси римске комуникације *Naisus–Lisus* налазила путна станица *Vindenis (Vindenae)*.¹² На основу података са терена (сачуваног сегмента пута), раздаљине наведене у Појтингеријани, Птоломејевој Географији и пронађених миљоказа без натписа, може се рећи да се путна станица *Vindenis* налазила надомак Подујева (пет километара југозападно од Подујева, а сјеверно од Приштине), код села Главника (локалитет Пољанице), у залеђу лијевој обале Лаба.¹³ Смјештање станице *Vindenis* на овај локалитет у потпуности одговара раздаљинама на *Појтингеровој табли*, ако се милијација односи на растојање од крајње тачке станице *Hauscus* – кроз чију територију је цеста пролазила – до крајње тачке станице *Vindenis*. Тако би и удаљеност између станица (60 римских миља), коју наводи исти извор, приближно одговарала данашњој километражи (овом трасом) између Наисуса и станице *Vindenis* (око 89 км).¹⁴

Осим тога, на претходно поменутом локалитету Пољанице (Главник), на имању Имера Исламија, откривена је већа, репрезентативна грађевина с краја III и почетка IV вијека (сл. 1). Истражена је површина од 204 м² и откривено неколико просторија веће грађевине. Од истражених дијелова грађевине, сачувани су само подови просторија, док су темељни зидови искрчени, па се на основу размака између подова закључује да је дебљина зидова износила око 0, 60 м.¹⁵ Међу откривеним просторијама је најзначајнија одаја димензија 7 x 9 м, са добро очуваним подним мозаиком компонованим од различитих геометријских мотива, у чијем се централном дијелу налази сједећа фигура

10 IMS IV66–140; IMS VI 49–184; Бошковић 1928, 269–272; Вулић 1931, 42–44, 53, 77, 89, 112, 133, 192; Вулић 1933, 63–76; Вулић 1933, 51, 61; Čerškov 1957, 65–86; Čerškov 1959/60, 371–379; Папазоглу 1964, 49–75; Papazoglu 1969, 399–406; Čerškov 1969, 38–40; Dušanić 1977, 163–179; Паровић-Пешикан 1985, 82–87; Fidanovski 1985, 100–102; Fidanovski 1986, 47–48; Паровић-Пешикан 1987, 136–142; Папазоглу 1988, 145–173; Паровић-Пешикан 1989, 45–51; Ковалев 1989/90, 87–92; Dušanić 1995, 27–34; Милин 2002, 163–174; Dušanić 2004, 5–32; Самарџић 2006, 9–19; Самарџић 2007, 31–39; Томовић 2007, 47–59; Fidanovski 2007, 95–118; Petrović 2008, 367–374; Самарџић 2008, 9–17; Самарџић 2010, 41–51; Samardžić 2012, 651–672; Самарџић 2015, 69–77.

11 Фидановски 1985, 100–102; Фидановски 1986, 150, сл. 1, 2; Фидановски 2007, 95–118; Самарџић 2015, 69–77.

12 Tab. Peut. 556, 557, 558; Ptol. II 16, 3; Ptolemäus 1990: VI.

13 Tab. Peut. 556, 557, 558; Ptol. II 16, 3; Ptolemäus 1990: VI; Цермановић-Кузмановић 1975, 15–17; Шкриванић 1975, 52–53.

14 Tab. Peut. 556, 557, 558; Шкриванић 1975, 52–53; Петровић 2007, 93; Самарџић 2015, 69–77.

15 Фидановски 1985, 100–102; Фидановски 1986, 150, сл. 1, 2; Exhlale Dobruna-Salih 2011, 279–280; Самарџић 2015, 69–77.

Орфеја са лиром, окруженог птицом, леопардом, лавом, змијом, дрветом и са натписом ОРФЕУС изнад главе (сл. 2). Цијела композиција је начињена од ситних коцкица вишебојне стаклене пасте у техници *opus vermiculatum*, за разлику од осталог дијела мозаика који је рађен од већих камених коцака црне, бијеле, црвене и жуте боје.¹⁶ У осталим просторијама, различитих димензија, налазили су се добро очувани малтерни подови. Фрагменти малтера са траговима тамноцрвене и црне боје, откривени у просторији са подним мозаиком и просторији са хипокаустом, упућују на закључак да су зидови били украшени фрескама.¹⁷

На основу података до којих се дошло ископавањем, сматра се да откривене просторије представљају сјевероисточни дио веће луксузне грађевине (вјероватно виле), чија се конструкција није могла у потпуности прецизно одредити; док покретни археолошки материјал (новац Константина I и Констанција II) омогућава датирање њеног подизања у крај III и прву половину IV вијека.¹⁸

Представа Орфеја среће се и у сусједству Горње Мезије, на југу провинције Далмације, на траси пута Нарона–Андерба. Приликом заштитних ископавања у долини Требишњице, откривени су обимни остаци римских рушевина на Црквини и Драчевој страни у Панику код Билеће.¹⁹ На овом локалитету је пронађена луксузна вила која се састоји од неколико грађевинских комплекса у којима су се налазили остаци мозаика и фресака са представом Орфеја окруженог животињама. На овом локалитету је нађен значајан број различитих предмета: накит, стакло, фрагменти керамичких посуда.²⁰

Орфеј је у вријеме прогона хришћана симболизовао Христа, како показује истовремени мозаик из Паника, на коме митски херој има крстове на рукаву. Мозаици и фреске са поменутих локалитета (Паник–Далмација, Главник–Горња Мезија) указују на хришћанску симболику с краја III и из прве половине IV вијека, када је хришћанство још забрањено. Они су досад најстарији пронађени налази на Балкану који носе хришћанску симболику.²¹

У другој половини XX вијека приликом истраживања у кориту ријеке Лаб у атару села Главник, на локалитету Пољанице (Косово и Метохија), (претпоставља се као римска путна станица *Vindenis*) на имању Имера Исљамија, откривена је већа, грађевина с краја III и почетка IV вијека. На основу података са терена (сачувани сегмент пута), раздаљине наведене у Појтингеријани, Птоломејеве Географије и пронађених миљоказа без натписа, може се рећи да се путна станица *Vindenis* налазила надомак Подујева (пет километара југозападно од Подујева, а сјеверно од Приштине), код села Главника (локалитет Пољанице), у залеђу лијеве обале Лаба.

Налази са овог локалитета указују на слободу исповиједања хришћанске вјере у Горњој Мезији прије Миланског едикта 313. године (едикт је службено означио крај вјерских прогона у Римском царству) или непосредно по његовом објављивању. У самом насељу истраживања су била усмјерена на ископавање луксузне стамбене

16 Фидановски 1985, 100–102; Фидановски 1986, 150, сл. 1, 2; Фидановски 2007, 95–118.

17 Фидановски 1985, 173; Exhlale Dobruna-Salih 2011, 279–281; Самарџић 2015, 69–77.

18 Фидановски 1985, 100–102; Фидановски 1986, 150, сл. 1, 2; Фидановски 2007, 95–118; Exhlale Dobruna-Salih 2011, 279–281; Самарџић 2015, 69–77.

19 Čremošnik 1976, 41–72, 77–97. Истраживања је водио Земаљски музеј у Сарајеву (Ирма Чремошник, Вељко Пашквалин и Гојко Краљевић) у сарадњи са Станфорд универзитетом (Mario del Chiaro, Ryan Werner и Sharon Herbert) 1967/8. године.

20 Čremošnik 1960/61, 173–182; Kojić 1960/61, 185–187; Čremošnik 1974, 243–247; Čremošnik 1976, 41–72, 77–97.

21 Čremošnik 1974, 243–247; Фидановски 1985, 100–102; Фидановски 1986, 150, сл. 1, 2; Фидановски 2007, 95–118.

грађевине коју је чинило више различитих просторија. У остацима виле, у којој су откривене просторије загријаване топлим ваздухом и луксузна одаја са подним мозаиком и представом Орфеја, наслућује се сва некадашња раскош и удобност коју су уживали њени власници. Цијела композиција, квалитетно изведена, уоквирена је геометријским мотивом. Обиље покретног археолошког материјала нађено на овом локалитету (керамичке посуде, стакло, ексери, накит, новац), указује на сложеност социјалне структуре становништва овог насеља, док двојак начин сахрањивања и различити облици гробних конструкција освјетљавају њихов однос према смрти, њихова вјерска осјећања, предрасуде, па и етничку припадност. На основу покретног археолошког материјала (новац Константина I и Констанција II), вријеме подизања луксузне грађевине смјешта се у крај III и прву половину IV вијека. Проналазак мозаика и фрагмената фресака у атару села Главник, на локалитету Пољанице, указује да су се чувале симболичне представе тада још непризнатог (или тек признатог) хришћанства. У доба када хришћанство није било признато од државе, хришћански симболи су се најчешће крили под паганским представама које су имале исте поруке. Сматра се да су ове представе подразумијевале слободу исповиједања у Горњој Мезији. Наиме, и пронађени археолошки налази упућују на постојање хришћанства на овом локалитету крајем III и почетком IV вијека.

На основу свега изложеног можемо рећи да оријентални култови не представљају никакву алтернативу, већ (инкорпорисани у римску религију) чине саставни дио римске културе становништва провинције Горње Мезије. Појављују се сароманизацијом провинције, најприје у урбаним средиштима – гдје се у највећој мјери и манифестује римски начин живота – али не као појава за себе, него као дио политеистичког религиозног система провинције (што су и домаћи култови били). Највећи број података о култовима потиче управо из урбаних средишта и углавном су старији од података у руралним срединама. Дакле, римске и оријенталне религије се развијају у градовима током раздобља насељавања и романизације, а одатле се шире и у њихово залеђе. Будући да је домаће (епихорско) становништво чувало своју духовну свијест, то је на различите начине отежавало успостављање римске и оријенталне религије. Због тога се и јавља *interpretatio Romana* домаћих са римским, а касније и оријенталним божанствима. Након тога римска, а затим и оријентална религија постају доминантан дио духовне свијести античког друштва у Горњој Мезији.

Појам слободе исповиједања хришћанске вјере у Горњој Мезији обухватао је само ограничење, јер би безгранична слобода значила негацију других. Слобода исповиједања је једна од највећих вриједности људског живота. И данас су вјерске слободе уткане као неизоставни дио у Декларацији о људским правима и основним слободама. Данас устави држава гарантују слободу исповиједања вјере. Највеће људске вриједности су бити слободан човјек у свим аспектима људског живљења, па самим тим и у религији.

Скраћенице

ANU BiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
IMS	Inscriptions de la Mésie Supérieure, Beograd.
САД	Српско археолошко друштво, Београд.
САНУ	Српска академија наука и умјетности, Београд.
СБИ	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo.
CIL	Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini.

Извори

- Dio's (1914): *Roman History*. London:ed. Earnest Caru.
- Eusebius (1988): *History of the Church*. London:Penguin Group.
- Inscriptions de la Mésie Supérieure (1979). Vol. IV (ed. P. Petrović), Beograd, Centre d'étudesépigraphiques et numismatiques.
- Inscriptions de la Mésie Supérieure (1982).Vol. VI (ed. B. Dragojević-Josifovska), Beograd, Centre d'étudesépigraphiques et numismatiques.
- Лактанције (2011): *О смрти прогонитеља*. Београд: Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију (увод, превод и напомене Милена Милин).
- Livius, T. (1959): *Historiae*. London:ed. W. Heineman, Cambridge-Massachusets-Harvard University Press.
- Müller, C. (1916): *Itineraria Romana*. Römische Reisenwegeander Han Der Tabula Peutingeriana, Stuttgart, Streckerund Schröder in Stuttgart.
- Plinii, S. (1906): *Naturalis Historiae*. Lipsiae:ed. B. G. Teubner.
- Polybius (1889): *Histories*. London and Nev York: Macmillanandco.
- Полибије (1988): *Историје* I, II. Нови Сад: Матица српска (предговор, превод и коментар: Маријана Рицл).
- Ptolemaei, C. (1883): *Geographia*. Paris:ed. C. Müllerund C. P. Fischer, Firmin Didot.
- Ptolemäus (1990): *Cosmographia*. Stutgart:ed. Alfred, P. Zeller, Parkland.
- Ravenatis (1860): *Anonymi Cosmgraphia*. Berlin:ed. M. Pinder–G. Parthey.
- Strabonis (1852): *Geographica*. Lipsiae: ed. B. G. Teubneri.
- Corpus in scriptionum Latinarum (1873): *Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicaeditum*, Voll. III. Berolini:ed. Th. Mommsen.

Литература

- Bleicken, J. (1990): *Povijest svijeta*. Zagreb: Naprijed.
- Бошковић, Ђ. (1928): „Римске рушевине код Грачанице“. у: *Старинар* IV, 269–272.
- Вулић, Н. / Premerstein, V. (1900): „Антички споменици у Србији“. у: *Споменик XXXVIII*, 15–58.
- Вулић, Н. (1931): „Антички споменици наше земље“. у: *Споменик LXXI*, 133–135, 179–182, 208–211, 213–215, 274, 321, 325.
- Вулић, Н. (1933): „Антички споменици наше земље“. у: *Споменик LXXV*, 3–91.
- Вулић, Н. (1933). „Дарданци“. у: *Глас СКА* CLV, 63–76.
- Вулић, Н. (1934): „Антички споменици наше земље“. *Споменик LXXVII*, 29–84.
- Вулић, Н. (1938): „Географија Јужне Србије у античко доба“. *Гласник Скопког научног друштва* XIX, 1–15.
- Giljferding, A. (1859): *Bosnia, Gercegovina i staraya Serbya*. St. Petersburg.
- Dobruna-Salih, E. (2011): „Архитектонски остаци античких средишта средишњег дијела Дарданије (Косова)“. у: *Histria Antiqua* 20, 279–292.
- Domaszewski, A. (1889): „Die Grenzen von Moesia Superior und der Illyrische Grenzzoll“. у: *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn* XIII, 140–145.

Domaszewski, A. (1902): „Die Beneficiarier posten und die öffentlichen Strassennetze“. у: *Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst* XXI/2, 158–173.

Dužanić, S. (1977): „Из историје римског рударства у Горњој Мезији“. у: *Arheološki vestnik* 28 (1977), 163–179.

Dužanić, S. (1995): „Epigraphical Notes on Roman Mining in Dardania“. у: *Starinar* XLV–XLVI, 27–34.

Dužanić, S. (2004): „The Princepsmunicipii Dardanorum and the Metallamunicipii Dardanorum“. у: *Živa antika* LIV, 5–32.

Evans, A. (1885): „Researches in Illuricum, parts III and IV“. у: Westminster, *Archaeologia* XLIX, 1–168.

Епископ Атанасије (Јевтић) (2013): „Свети Цар Константин и милански едикт“. у: *Видослов* 20/бр. 58, Саборник Епархије Захумско-Херцеговачке и Приморске, Манастир ТВРДОШ–Захумско–Херцеговачка и Приморска Епархија, 51–74.

Zippel, G. (1877): *Dierömische Herrschaft in Illurien bis auf Augustus*, Leipzig, ed. B. Teubner.

Ивановић, М. (1987): *Црквени споменици XIII–XX век*, Призрен–Београд, Задужбине Косова.

Јастребов, Ј. (1904): „Stara Srbija i Albanija“. у: *Споменик*, XLI, 11, 66–68.

Јирећек, Ј. (1951²): *Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne*. Sarajevo: Svjetlost.

Јоцић, М. (1982): „Римски пут Naissus–Lissus у Горњој Мезији“. у: *Нишки зборник* 11, 71–78.

Kanitz, F. P. (1892): „Römische Studien in Serbien I–II“, Wien, In Commission bei F. Tempsky.

Коваљев, Г. (1989/90): „Касноантичка палата у Неродимљу“. у: *Старине Косова* књ. IX, 87–92.

Којић, Лј. (1960–61): „Nalazi fresaka iz grobnice na Paniku“. у: *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu* XV–XVI, 185–187.

Милин, М. (2002): „Новооткривени римски епиграфски споменици из Сочанице (Kosovo)“. у: *Старинар* LII, 163–174.

Мирковић, М. (1960): „Римски пут Naissus–Scupi и станица Ad Fines“. у: *Živa antika* X, 249–257.

Mirković, M. (1968): *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*. Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije.

Mollinary, A. (1914): *Die Römerstrassen in der Europäischen Türkei*. Zagreb.

Mócsy, A. (1970): *Moesia Superior – Gesellschaft und Romanisation in der römischen Provinz Moesia Superior*. Budapest: Akademia i Kiadó.

Папазоглу, Ф. (1964): „Дарданска ономастика“. у: *Зборник Филозофског факултета у Београду*, књ. VIII–1, 49–75.

Papazoglu, F. (1969): *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*. Sarajevo: ANUBiH, књ. XXX CBiH књ. 1, ANUBiH.

Папазоглу, Ф. (1988): „Илирска и дарданска краљевина; поријекло и развој, структура, хеленизација и романизација“. у: М. Гарашанин, (прир. и ур.), *Илири и Албанци*. Београд, САНУ, 145–173.

Петровић, В. (2006): „Римски пут Naissus–Lissus“. у: *Лесковачки зборник* XLVI, 17–38.

Петровић, В. (2007): *Дарданија у римским итинерарима*. Београд: Балканолошки институт САНУ.

Петровић, В. (2008): „UNE NOUVELLE BORNE MILLIAIRE DÉCOUVERTE SUR LAVOIE ROMAINE NAISSUS–LISSUS“. у: *Старинар* LVI, 367–376.

Паровић-Пешикан, М. (1982): „Античка Улпијана према досадашњим истраживањима“. у: *Старинар* XXXII, 57–74.

Parović-Pešikan, M. (1985): „Ulpiana, S. Gračanica, Priština – antičko naselje“, *Arheološki pregled* 24, 82–87.

Паровић-Пешикан, М. (1987): „Улпијана 1985–1986. године“. у: *Гласник САД* IV, 136–142.

Паровић-Пешикан, М. (1989): „Античка Улпијана – истраживања 1987. године“. у: *Гласник САД* V, 45–51.

Пешикан, М. (1986): „Стара имена из Доњег Подримља“. у: *Ономатолошки прилози* VII, 1–119.

Popović, Lj. /Čerškov, E. (1956): „Ulpiana, Prethodni izvještaj o arheološkim istraživanjima od 1954 do 1956. godine“. у: *Glasnik muzeja Kosova i Metohije* I, 319–327.

Поповић, Р. (1997): *Васељенски сабори – одабрани документи*. Србиње–Београд–Валјево: Хришћанска мисао (допуњено издање).

Сажловић, М. (2011): *Милански едикт у контексту реформи III и IV века*. Београд: Висока школа –Академија Српске Православне Цркве за уметност и конзервацију.

Самарцић, Г. (2006): „Два примјерка античког новца са Косова и Метохије“. у: З. Аврамовић (прир. и ур.), *Историја и књижевност Срба Косова и Метохије*, Косовска Митровица, Филозофски факултет у Косовској Митровици, 9–19.

Самарцић, Г. (2007): „Један примјерак античког новца са Косова и Метохије“, у: З. Аврамовић (прир. и ур.), *Друштво и култура Срба са Косова и Метохије*, Косовска Митровица, Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 31–39.

Самарцић, Г. (2008): „Цар Костантије II и два примјерка његова новца са Косова и Метохије“. у: З. Аврамовић (прир. и ур.), *Прошлост, садашњост и будућност Срба са Косова и Метохије*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 9–17.

Самарцић, Г. (2010): „Косово и Метохија кроз нумизматичке налазе у првој половини IV вијека“. у: Д. Маликовић (прир. и ур.), *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књ 3, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 41–51.

Samardžić, G. (2012): „Communication Routes and Settlements in Kosovo and Metohija in old Itineraries (from Antiquity to the Ottoman Period)“, у: Б. Јовановић (ур.), *Косово и Метохија 1912–2012*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 651–672.

Самарцић, Г. (2015): „Биљешке о путној станици и насељу Vindenisna комуникацији Naisus–Lisus (један примјер из прве половине IV вијека)“. у: *Зборник радова Филозофског факултета XLV* (01), 69–78.

Hegel, G. V. F. (2006): *Filozofija Istorije*. Beograd: Fedon.

Томовић, Г. (1990): „Томашев натпис о оснивању цркве Благовештења Господњег 1427. године код Ораховца у Метохији“. у: *Косовско-метохијски зборник* 1, 63–78.

Томовић, Г. (2007): „Косово и Метохија на старим картама, до краја XVII века“. у: А. Бачкалов (ур.) *Археологија Косова и Метохије*, Београд, Музеј у Приштини (са измештеним седиштем), 47–59.

Fidanovski, S. (1985): „Poljanice, Glavnik, Podujevo – rimska nekropola“. у: *Arheološki pregled* 24, 100–103.

Fidanovski, S. (1986): „Poljanice / Glavnik – kasnoantičko naselje“. у: *Arheološki pregled* 25, 173.

Фидановски, С. (2007): „Античко наслеђе Косова и Метохије“. у: А. Бачкалов (ур.), *Археологија Косова и Метохије*, Београд, Музеј у Приштини (са измештеним седиштем), 95–118.

Фидановски, С. (1998): „Римски и рановизантијски период“. у: Н. Тасић (прир. и ур.), *Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века*, I–II, Београд, САНУ – Музеј у Приштини, 258–349.

Цермановић-Кузмановић, А. (1975): „Југословенске земље на Птоломејевој карти“. у: *Monumenta cartographica Jugoslaviae* I, 11–26.

Čerškov, E. (1957): „Ulpiana, prethodni izvještaj o arheološkim istraživanjima u 1957. godini“. у: *Glasnik muzej Kosova i Metohije* III, 321–324.

Čerškov, E. (1957): „Oko problema komunikacija i položaja naselja na Kosovu i Metohiji u rimskom periodu“. у: *Glasnik Muzej Kosova i Metohije* II, 65–86.

Čerškov, E. (1959–1960): „Ulpiana, Kratak izvještaj o arheološkim istraživanjima u 1959. godini“. у: *Glasnik Muzej Kosova i Metohije* IV–V, 371–379.

Čerškov, E. (1969): *Rimljani na Kosovu i Metohiji*. Београд: Археолошко друштво Југославије.

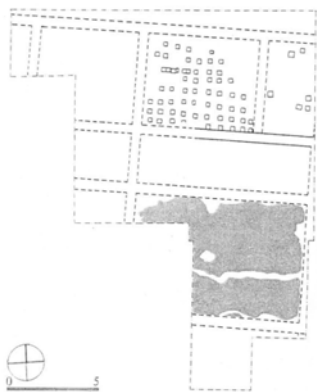
Čremošnik, I. (1960–61): „Prethodna istraživanja na rimskom lokalitetu na Paniku“. у: *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XV–XVI, 173–182.

Čremošnik, I. (1974): „Prvi tragovi kršćanstva na nalazima vile u Paniku“. *Situla* XIV–XV, 243–247.

Čremošnik, I. (1976): „Rimsko naselje na Paniku kod Bileće“. *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XXIX, 41–164.

Шкриванић, Г. (1975): „Југословенске земље на Појтингеровој табли“. у: *Monumenta cartographica Jugoslaviae* I, 29–55.

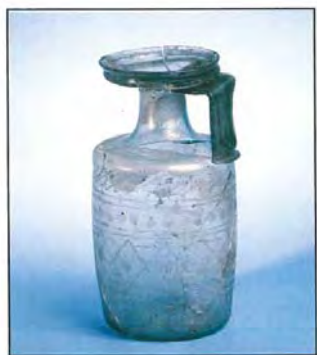
Прилози



Слика 1: Скица откривених просторија веће грађевине на локалитету Пољанице (Главник) код Подујева (Фидановски 1985, 150).



Слика 2: Дио подног мозаика са представом Орфеја на локалитету Пољанице (Главник) код Подујева (Фидановски 2007, 112).



Слика 3: Стаклени крчаг са некрополе у Главнику код Подујева (Фидановски 2007, 113).

**NOTES ON FREEDOM TO EXPRESS CHRISTIANITY
IN THE AREA OF MOESIA SUPERIOR
(One example from the end of III and the beginning of IV century)**

In this paper we have presented the data regarding the freedom (Greek *ἐλευθερία*; Latin *libertas*) to express Christianity in Moesia Superior. In the paper we have stated that among numerous religions, in which people were looking for salvation and redemption from their troubles, Christianity had appeared as a distinct religion for salvation. In the second half of XX century during research in the basin of the Lab River (the village of Glavnik, Kosovo and Metohija), on the location of Poljanice (this is supposed to be Roman road station *Vindenis*) the private property of ImerIsljami, researchers discovered a bigger, representative building from the end of III and the beginning of IV century. The area of 204 m² was researched and several rooms of a big building were discovered. There was significant number of frescos and mosaics with preserved symbols of Christianity which was not an official religion in that time. The discovered mosaics and frescos belonged to the period of the end of III and the beginning of IV century, a period before Christianity had become an official religion (the Edict of Milan in 313). On this area there were remnants of the Roman settlement, barrows (169 tombs – 132 inhumed, 37 burnt deceased). The research in the basin of the Lab River, in the location of Poljanice, proved that Christianity was present here relatively early, and it was indication of a very powerful influence of the East and its freedom in this area.

